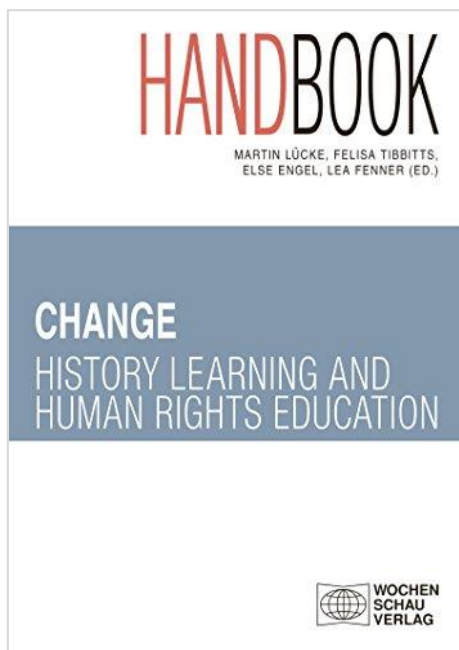

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/06/fodor-richard-change-handbook-tortenelemtanulas-es-emberi-jogok-tanitasa-a-totalitarianizmusrol-10-02-13/>

Fodor Richárd

Change Handbook – Történelemtanulás és emberi jogok tanítása a totalitarianizmusról

Recenzió

A Change kézikönyv¹ egy azonos elnevezésű kutatási projekt eredményeinek összegzése, mely a berlini *Freie Universität*, a *Global Human Rights Education and Training Centre* és a *Right now | Human Rights Consultancy & Training* civil szervezetek együttműködésében valósult meg 2014 és 2016 között Prof. Dr. Martin Lücke vezetésével. A tanulmánykötet egy rendkívül sokszínű és gyakorlatorientált útmutató olyan tanárok és oktatók, vagy civil önkéntesek számára, akik a történelemtanítás, történelemtanulás, valamint az emberi és állampolgári jogok oktatásának lehetséges kapcsolatait keresik.

A kézikönyv tematikájának középpontjában a német nemzetiszocializmus, mint Európa leghírhedtebb totalitárius rendszere és az erre reakcióként érkező emberjogi ismeretek oktatásának fejlődése áll. Ezen jelenségek kapcsolatának segítségével mutatják be az

alapvető emberi jogok megsértésének további példáit is, melyek közül részletesen foglalkoznak a sztálinista szovjet rezsim példájával is. A tanulmánykötet két nagy egységből épül fel. Elsőként elméleti háttérrel nyújt, majd gyakorlati példákkal segíti az alapkoncepció megértését és alkalmazhatóságát.

Az elméleti rész elsőként a történelemtanítás megváltozott háttérét definiálja, amelyen belül több fontos célt is megjelöl. Az első és legfontosabb a multiperspektivikus történelemszemlélet elérése és a kritikai gondolkodás fejlesztése, amely köré az egész program épül. Ezen kívül középpontba állítja azt a célkitűzést, hogy a diákok ne csak átlássák mások korábban megalkotott történelmi narratíváit, hanem képessé váljanak saját értelmezések alkotására is. Ezt követően a program másik alapköve, az emberi és állampolgári jogok oktatásának szakirodalmi háttere kerül a fókuszba, mely kormányzati, civil és akadémiai álláspontok, valamint a legfontosabb nemzetközi jogi dokumentumok (pl. UDHR) ismertetésén keresztül körvonalazza a téma alapvető kérdéseit. Összességében a tanulmány szerzői azt a javaslatot teszik, hogy a diákok ne csak a meghatározó törvényekről tanuljanak, hanem sajátítsák el azt a gondolkodásmódot és alapértékeket, amelyek a társadalmi igazságtalanságok és problémák fenntartása helyett egy jobb társadalom megteremtését szolgálják. A Change projekt tehát ezen két komponens, a történelem és az

**Fodor Richárd: Change Handbook – Történelemtanulás és emberi jogok tanítása a
totalitarianizmusról**
Recenzió

emberi-jogi ismeretek oktatásának ötvözete, amelyet a továbbiakban Combined Approach, azaz *Kombinált megközelítésnek* neveznek.

A megközelítés lehetővé teszi a diákok számára, hogy hasznosítsák a múlt realitásairól szerzett ismereteiket és ezeket kamatoztassák is a jelenben azzal a céllal, hogy a huszonegyedik század társadalmi már más, emberi jogokat szem előtt tartó alapon szerveződjenek. Ehhez nyújt alapot a történelemtudomány, amely segítségével a fiatalok történelmi példákon keresztül tapasztalhatják meg azokat a helyzeteket, amikor emberi jogok sérültek, és azt is láthatják, hogy az említett jogok érvényesítése milyen nehézségekkel járhat.

Martin Lücke a Change-féle Kombinált megközelítés egy akadémiai szempontból rendkívül hasznos oldalára is felhívja a figyelmet, mely szerint ez az irány mindkét diszciplína fejlődését kölcsönösen segíthetné, elsősorban új szempontokkal. Véleménye szerint az állampolgári jogok bekapcsolása erősíti és tovább legitimálja a történelemtanítás létjogosultságát, mivel a vázolt Kombinált megközelítés alapján a megszerzett ismeretek közvetlenül hasznosulnak, ezáltal a gyakran megkérdőjelezett értelmű történelemtanítás aktuális, praktikus értelmet nyernek a diákok számára. Ezt a gondolatmenetet továbbfűzve pedig a múzeumok és emlékművek népszerűsítéséhez és fejlesztéséhez is hozzájárul.

A tanulmánykötet második része teljes mértékig gyakorlatorientált, százhatvan nemzetközi intézmény kétszázötven projektjének vizsgálata alapján praktikus szempontból, példák segítségével közelíti meg a korábban vázolt elméleti háttérrel. Négy nagy területet határoz meg, amelyeken részletes ajánlások és javaslatok segítségével bármely olvasó alkalmazhatja a kombinált megközelítést.

A *köznevelési alkalmazás* esetén általános irányelveket fogalmaznak meg a szerzők, amelyek a modern didaktika általános módszereit képezik. Többek között a diákok által vezetett beszélgetés, kis létszámú csoportmunka, projektfeladatok, multimédiás eszközök használata, filmek, művészi önkifejezés (kreatív írás és képzőművészet) szimuláció és szerepjáték (Modell Bíróságok) vendég előadók meghívása, tanulmányi kirándulások, gyakornoki programok és az önkéntesség. Ugyanakkor a kézikönyv nem áll meg az ehhez hasonló gyakran hangoztatott, általános felsorolásnál, hanem tematikus sorrendbe állított nemzetközi példákat és projekteket vázol fel, amelyekből bárki meríthet ihletet. A sok példa közül érdemes kiemelni az *Állami befolyás és kontroll*, *Diszkrimináció és Állampolgárság és kirekesztés* tématerveket.

Az első kérdéskörben (*Állami befolyás és kontroll*) egy lengyel civilszervezet, a KARTA középiskolai programját mutatják be, amely a magánélet jogának sérüléseit és védelmét taglalja az 1952-es kommunista és 1997-es rendszerváltás utáni alkotmányok vonatkozó részletei alapján. A lengyel program autentikus források segítségével (levelek és audiofelvételek kihallgatásokról) mutatja be a pártállami lehallgatások gyakorlatát, majd egy csoportos műhelymunka keretében a diákoknak bizonyítaniuk kell, hogy ez az 1997-es új alaptörvény óta nem lehetséges Lengyelországban, végül pedig gondolatkísérlet következik annak az esetnek a vizsgálatával, hogy milyen társadalmi reakciót váltana ki, ha a régi kommunista módszerek alkalmazása 2018-ban megismétlődne.

A *diszkriminációval* kapcsolatban egy szintén lengyel program elevenedik meg az olvasó szeme előtt, amely 2014 óta Toolkit for Young Educators címmel az autizmus és a német nemzetiszocialista eutanáziaprogram kapcsolatát mutatja be a diákok számára. A kurzus első felében a vizsgált történelmi kontextust tárják fel a résztvevők számára, majd a második részében a mentálisan sérültek egészségügyi, oktatási és foglalkoztatásbeli jogairól

**Fodor Richárd: Change Handbook – Történelemtanulás és emberi jogok tanítása a
totalitarizmusról**
Recenzió

és jelenlegi helyzetéről kapnak információkat, végül pedig egy érzékenyítő tréning után cselekvési mintát tanulnak a diákok, mely során többek között három különböző illetékes minisztériumnak kell a választott csoport problémáit és megoldási javaslatokat bemutató levelet írniuk.

Az *Állampolgárság és kirekesztés* témában pedig egy Európától eltávolodó, kevésbé ismert helyzet, az ausztrál őslakosok jogainak megsértéseit és garantálását bemutató program szolgál példaként. A szintén 2014-es Australia as a Nation című program hatodik osztályos diákok számára mutatja be az őslakos ausztrálok életében jelentős szerepet játszó Freedom Riders nevű diákcsoport tevékenységét interaktív és cselekedtető formában.

Mindhárom kiragadott példa ugyanarra a koncepcióra épül: egy-egy történelmi esemény kontextusát az emberi jogok szemszögéből világítja meg, majd a kérdés aktualizálásával mindennapi ismereteket és cselekvési mintákat tanít a résztvevőknek.

A köznevelési alkalmazás után a szerzők az *egyetemi tanárképzéssel* kapcsolatban vázolják a Change Approach alkalmazhatóságát. A tanulmánykötet alapját képező projektet is ebben a közegben próbálták ki először, a berlini Freie Universität keretei között 2016-ban indított szeminárium formájában. A kurzus heti egy-két kontaktóra rendszerességgel folyt, és alapvető célja az új Kombinált megközelítés alapvető elméleti hátterének ismertetése, valamint gyakorlatba ültetése volt. A képzés során a Freie Universität egy speciális kurzuson keresztül támogatta a BA képzést végzett hallgatók MA szakdolgozatának kutatási fázisát, tehát a történelemdidaktikában már jártas, történelmi ismeretekkel rendelkező fiatalokat képezték tovább. A legfontosabb témák között szerepelt az izraeli titkosszolgálat által elfogott és bíróság elé állított Adolf Eichman pere, a nemzetiszocialista eutanázia, a diszkrimináció múlt és jelenbeli formái, valamint a kollektív emlékezet általános sajátosságai is.

A kurzus kifutása egy-egy saját projekt elkészítése volt, amelyek közül a szerzők egyet részletesen is bemutatnak. Egy hallgatói szerzőpáros a Berlini Evangélikus Levéltár anyagai alapján a nemzetiszocialista kényszermunkáról készített egy anyagot Forced Labour Under nazi Rule címmel. A projekt négy panelre oszlott, a korábban említett tematika szerint itt is a történelmi kontextussal kezdődött, általános áttekintéssel és különleges fókusszal a náci időszakra, ezt követően pedig egy egyéni életút bemutatása következett egy kényszermunkás levéltárban fellelt adatai alapján, végül pedig emberjogi szempontból tették fel a kérdést a hallgatók, hogy milyen módon tehet bárki az elnyomás ellen. A kézikönyv gyakorlatorientáltságát mutatja, hogy a vázolt projekt feladatainak nagy részét ebben a kiadványban is bemutatják, így az részletesen vizsgálható. A hallgatók feladatai között szerepel a különböző visszaemlékezések mintájára írt saját narratíva elkészítése, eredeti töredékes források kiegészítése (például egy befejezetlen történet befejezése) illetve a történethez kapcsolódó színjátás vagy szerepjáték is.

A Change Approach harmadik lehetséges színtere a *múzeumok és emlékhelyek*. Ezekkel kapcsolatban előnyként említik a szerzők, hogy az autentikus jelleg és a nem mindennapi tanulási környezet kapcsán segítik a történelmi kontextus megteremtését, amely egy sajátos élmény segítségével jobban rögzül a résztvevők emlékei között. Ugyanakkor az új megközelítés oldaláról nézve hátrányos, hogy a tárlatvezetők és múzeumi dolgozók nagy többsége csak történelmi képzettséggel rendelkezik, így hiányzik a második fontos összetevő, az állampolgári jogok tanításának háttere. Érdekes módszertani javaslatokat vonultat fel a kézikönyv a múzeumok kapcsán. A látogatási és tanulási folyamatot három részre osztva beiktat a valódi látogatás elé egy *megelőző* feladatot és a részvételt követően

**Fodor Richárd: Change Handbook – Történelemtanulás és emberi jogok tanítása a
totalitarianizmusról**
Recenzió

egy látogatás utáni tevékenységet is. Ezekre is kapunk példát, elsőként a Hartheim kastély emlékhelyétől, ahol a regisztrált látogató diákoknak előzetesen DVD-t küldenek, amelyen egy film látható „öt út Hartheimbe” címmel. A film öt mozgássérült személy Hartheimbe jutási nehézségeit ismerteti, ezzel mutatva be az emlékezet alapvető emberi jogát és segítve a diákok szociális érzékenységét mozgássérült társaik felé.

Az utólagos foglalkozás ötlete az Anna Frank Múzeumtól származik, amely húsz országban működtet egy Free2choose elnevezésű programot. Ennek keretein belül iskolákban és egyetemeken moderálnak beszélgetéseket a kiállítás alapján, majd csoportokra osztva egy rövid műhelymunka keretében egy-egy kisfilmet készítenek a diákok. Az Anna Frank Múzeum mellett más intézmények is fontosnak tartják a technológiai fejlesztést, mint egy német civilszervezet, amely *Learning from History* címen működtet átfogó ismereteket közvetítő webes tartalmakat, vagy az Auschwitz Zsidó Központ, amely a résztvevők számára ingyenes alkalmazást fejlesztett, ahol a diákok QR kódok és 3D modellek segítségével vizsgálhatják meg a Holokauszt előtti helyi zsidó épületek képe és a Holokauszt utáni leomlott állapotuk közötti kontrasztot.

A kézikönyv utolsó nagy témaköre az *informális oktatás*, amelynek kereteit szintén példákon keresztül ismerhetjük meg. A Change projekt megálmodói szerint a formális és nem formális oktatási folyamatok rendkívül jól kiegészítik egymást, hiszen utóbbi esetén a diákok korábban elsajátított háttértudásra és megszerzett tapasztalatokra építhetnek. A nem formális oktatási felhasználás ismérvei közé tartozik, hogy műhelymunka jellegű, gyakorlat- és cselekvésorientált, független minden típusú tantervtől, általánosan önkéntes részvételre alapoz, a folyamat felelősségét megosztja a képzést vezető és tanuló között, ezen kívül sokszínű résztvevő közönséget szólít meg, és nem köti a kronologikus rend. Eszközei közé tartoznak többek között a már korábban említett modell bíróságok szervezése (ahol a diákok az igazságügyi rendszer szerepeit játszva vitatnak meg egy fontos kérdést), különböző kiállítások rendezése, mint a *Still coming back to Crimea* című, a krími tatárok kommunista deportálásáról szóló kiállítás, de az eszköztárat színesítik az emberi és polgári jogokhoz kapcsolódó színházi előadások is. Szintén a kézikönyv hívja fel a figyelmet a népszerű Geocaching (GPS alapú okostelefon alkalmazás) túrák történelmi csaták vagy emlékhelyek bejárására, továbbá egy érdekes módszerre, amelyet emlékezet felhőnek neveznek. Az emlékezet felhő metódus négy lépésből áll. Elsőként a résztvevők ellátogatnak egy emlékhelyre (itt is tetten érhető a fejezetek és egyben a felhasználási területek átjárhatósága), amelynek megtekintése után egy felhő alakú ábrán szabad asszociáció alapján rögzítik a gondolataikat. Ezt követően egy rövid beszélgetés után a képzést vezetők segítségével az esemény kortársainak beszámolóit, visszaemlékezéseit rögzítik egy másik felhőn, végül pedig egy harmadik ábrán megjelenítik, hogyan emlékezhetnek erre a helyre és eseményre a jövő generációi, ezáltal összekapcsolva a múlt-jelen-jövő különböző, gyakran egymástól eltérő narratíváit.

Konklúzióként elmondható, hogy a Change Kézikönyv egy elméleti síkon rendkívül megalapozott és gyakorlati szempontból is kifejezetten hasznosítható kötet, amely nem csak tudást közvetít, de példák hatalmas tárházát is felsorakoztatja. Szerkezete világos és jól tagolt, könnyen adaptálható a felhasználási területek bármely képviselője számára, így komoly módszertani támogatást nyújthat a jövő középiskolai és egyetemi tanárai, múzeumpedagógusai és civilszervezetei számára egyaránt.

**Fodor Richárd: Change Handbook – Történelemtanulás és emberi jogok tanítása a
totalitarianizmusról**

Recenzió

JEGYZETEK

¹ CHANGE – Handbook for History Learning and Human Rights Education. For Educators in Formal, Non-Formal and Higher Education. Szerk: LÜCKE, Martin – TIBBITS, Felisa – ENGEL, Else – FENNER, Lea. Wochenschau Verlag, Schwalbach am Taunus, 2016. 208 p.